

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ 2724 NUMARALI KLAZOMENAI LAHİTİ

Süheyla Melike ZEREN-HASDAĞLI*

ÖZ: Bu çalışmanın konusunu İzmir Arkeoloji Müzesi'nde korunan 2724 envanter numaralı pişmiş toprak Klazomenai lahitinin stilistik ve kronolojik değerlendirmesi oluşturmaktadır. Söz konusu lahit nispeten iyi bir korunma durumuna sahip olduğu için bu eseri boyayan ressamın stili hakkında detaylı gözlemler yapabilmek mümkün olmuştur. 2724 envanter numaralı Klazomenai lahiti stil açısından Klazomenai lahit ressamlarından Dennis ve Hanover Ressamları ile ve özellikle de Klazomenai lahit gruplarından Albertinum Grubu Öncülleri ile yakın ilişki içerisindedir. Lahitin diğer eserlerle karşılaştırması sonucunda büyük olasılıkla M.Ö. 530-520/10 yılları civarında üretilmiş olduğu öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Klazomenai, Pişmiş Toprak Lahit, Geç 6. Yüzyıl

KLAZOMENIAN SARCOPHAGUS IN IZMIR ARCHAEOLOGY MUSEUM UNDER INVENTORY NUMBER 2724

ABSTRACT: This study aims to assess a terracotta Klazomenian sarcophagus, which is kept in İzmir Archaeology Museum under inventory number 2724, in terms of style and chronology. Since the sarcophagus is in somewhat good condition of preservation it could be possible to make detailed observations on its painting as well as style. This terracotta sarcophagus shows close affinities with Hanover and Dennis Painters of Klazomenian sarcophagi and particularly with the Pioneers of Albertinum Group. Following the stylistic analysis with comparable finds, it is dated to 530-520/10 B.C.

Keywords: Klazomenai, Terracotta Sarcophagus, The Late 6th Century

Giriş

Bu makalenin konusunu şu anda İzmir Arkeoloji Müzesi koleksiyonunda yer alan 2724 envanter numaralı bir Klazomenai lahiti oluşturur¹

* Dr., melikezeren@gmail.com. Bu çalışmanın konusunu oluşturan 2724 envanter numaralı Klazomenai lahitini yayınlamama izin veren İzmir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'ne ve çalışmam sırasında bana kolaylık sağlayan meslektaşım Mustafa Kiremitçi'ye içtenlikle teşekkür ederim. Metinde kullanılan tüm tarihler milattan öncedir.

¹ **Katalog:** Başucu genişliği: 103.6cm., Ayakucu genişliği: 87.8cm., Derinlik: 57cm., Uzunluk: 222cm. **Munsell:** Hamur: 5 YR 7/8 light red - 5 YR 6/6 light red - 5 YR 4/1 dark reddish

(**Res.1-3**). Bezemeleri iyi korunmuş olan lahitin stil değerlendirmesi, bu yazının amacını oluşturur. Bu sayede Klazomenai lahitleri kronolojisine bir katkı yapılması umulmaktadır. Bu çalışmada, herhangi bir karışıklığa sebep olmamak amacıyla R.M.Cook'un *Clazomenian Sarcophagi* (Mainz, 1981) adlı monografisindeki lahit numaraları takip edilecektir.

2724 numaralı lahit trapezoidal formlu olup² lahitin tüm figür alanı siyah figür tekniğinde³ bezelidir. Lahitler üzerindeki siyah figür tekniğinin tanımlayıcı özelliği olarak figürlerin iç detayları ek beyaz boya ile belirlenmiştir. Ayrıca, atların yele ve kâküllerinde, eyerlerinde, binicilerin saçlarında, kırbaçlarında ve sphinks kanatlarında koyu kırmızı renkte ek boya ile canlandırmalar yapılmıştır.

Başucu Kısmı, Dar Sahne: Geniş başucu kısmı, üstte dar bir bant alanı ve altta ise geniş bir alan olmak üzere birbirinden bağımsız iki figürlü alana bölünmüştür. Ana sahnede merkezde tek bir figür ve yanlarda arabacıardan oluşan sade bir kompozisyon izlenir. Dar alandaki sahnede, merkezde birleşen at yarışı ve arabacılar konu edilmiştir (**Res.1**). Merkezde bir sütun üzerine yerleştirilmiş ödül bulunmaktadır⁴. Sol tarafta dörtlünel koşan atlılar yer alır. Köşede ise şaha kalkmış atı üzerinde binici resmedilmiştir (**Res.4**). Şahlanmış at, olasılıkla ressamın alanı iyi değerlendirememesine bağlı olarak tercih edilmiştir. Yine de benzer bir poz Albertinum Grubu öncülleri arasında değerlendirilen E.7 lahitinin baş sahnesinde bulmak mümkündür⁵ (**Res.5**). Klazomenai lahitleri üzerinde bu

gray; Astar: 2.5 Y 8/2 pale yellow; Firnis:7.5 YR 2.5/1 black - 7.5 YR 5/6 strong brown; Ek kırmızı: 2.5 YR 3/4 dark reddish brown - 7.5 YR 4/3 brown - 5 YR 6/4 light reddish brown - 10 YR 5/6 yellow - 10 R 3/3 dusty red; Ek beyaz: 10 YR 8/1 white (renk kataloğunun hazırlanmasında *Munsell Soil Color Chart*, Baltimore, 1975 kullanılmıştır). Hamur, iri kireç ve taşçık, bol kum, mika, kuvarz katkılıdır. Kaba ve gözenekli yapıdadır.

² Klazomenai'de bezeme şeması ve form özelliklerinin belli bir standartta üretildiği trapezoidal ve çağdaşı lahitler dört ana form tipinden oluşur. **Form 1:** tüm pervaz kalınlıklarının eşit olduğu basit dikdörtgen formlu lahitlerdir. **Form 2:** basit dikdörtgen formlu lahitlere iç köşe çıkıntılarının eklendiği lahitlerdir. **Form 3:** 1 ve 2. formlara göre yan kenar ölçülerinin genişlediği, özellikle de baş ve ayak ucu pervazlarının genişlediği tiptir. **Form 4:** baş ucunun ayak ucuna göre önemli ölçüde geniş olduğu trapezoidal tip lahitlerdir. Ayrıca bk. R.M.Cook, *Clazomenian Sarcophagi*, Mainz, 1981, s.137-139. Klazomenai lahitlerinde standartlaşmanın henüz başlamadığı erken örneklerin formları için bk. B. Hürmüzlü, "Die Früheste Gruppe Klazomenischer Sarkophage aus Klazomenai" *Jdl* 125 (2010), s. 96-100.

³ Klazomenai lahitlerindeki siyah figür tekniği için bk. Cook 1981, s.110.

⁴ Yarış sahnelerinde özellikle kazanların ödül anlamı taşıması hakkında bk. Kirchner 1987, s.131-132; M.B. Cavanaugh, *Eleusis and Athens: Documents in Finance, Religion and Politics in the Fifth Century B.C.*, Atlanta, 1996, s.176. Lahitlerdeki yarış sahnelerinde yer alan kap formlarının diğer anlamları için bk. Cook 1981, s.115.

⁵ Cook 1981, Lev.26. E.7.

pozun bir diğer örneği Albertinum Grubu'na atfedilmiş G.1 lahitinin kapağının alt kısmında da mevcuttur. Köşelerde, atlarını dizginlemeye çalışan figürler ve arka bacakları üzerine kalkmış, huysuzlanan atlar bulunmaktadır⁶. Koşan atların gövde altlarında köpekler yer alır. Lahitlerdeki yarış sahnelerine köpeklerin eşlik etmesi alışılmış bir durumdur⁷. Klazomenai lahitlerindeki köpekler genellikle bu lahitte olduğu gibi atların pozlarına uyumlu olarak dörtnala koşarlar. Bunun yanında soldan üçüncü grubun köpeği farklı olarak başını öne eğmiş dururken resmedilmiştir. Kısa yüzlü köpeklerin kalın boyunları, kalın arka bacak ve sağrı yapıları E.7 lahdi köpekleri ile yakın benzerlik içerisindedir. (**Res.9**) Binicilerin köşeli ve sert hatlarla çizilmiş kolları, ayakucunda yer alan figürlerle benzerlik gösterir. Sağ tarafta iyi korunmamış olmakla birlikte merkeze doğru yaklaşan üç arabalı grup ile kenarda sakallı bir figür yer alır. Diğer taraftaki yarış sahnesine ve merkezdeki ödüle rağmen sağ kenardaki araba sıralarının yarışıp yarışmadıkları net değildir. Araba yarışı sahnesi lahitlerde özellikle Albertinum Grubu'nda karşımıza çıkar. Albertinum Grubu lahitlerindeki yarışan atların dörtnala koştukları, sürücülerin ise gövdeleri eğik, dikkatli bir şekilde arabaları sürdükleri görülür⁸. Ancak yazımızın konusunu oluşturan lahitteki atlar yürüme pozundadır; sürücüler ise sakin bir şekilde atlarını sürmektedirler. Lahitler üzerinde bu tür simetrik kompozisyonlarda ve özellikle yarış sahnelerinde, merkezin her iki tarafındaki gruplar sıklıkla birbirinin aynısıdır. Ancak İzmir Müzesi 2724 numaralı lahitteki at yarışı sahnesinin karşısında arabacı gruplarının resmedilmiş olması alışıldık bir uygulama değildir. Bu hâli ile sahne, bazı Etrüsk tapınak alınlıklarındaki mimari terrakottaların süsleme unsurlarını hatırlatır⁹. Sahnenin sağ kenarında yer alan figür, iyi korunmamış olmakla birlikte, bir kolu ile arabacıya dokunur ve her iki kolundan kuşaklar sarkar.

⁶ Cook 1981, Lev.43.G.1.

⁷ Köpeklerin av ve yarış sahnelerinde yer alması hakkında bk R.M. Cook, "Dogs in Battle", *Festschrift Andreas Rumpf. Zum 60. Geburtstag dargebracht von Freunden und Schülern. Köln. Im Dezember 1950*, Krefeld, 1952, s.39; F. Hölscher, *Die Bedeutung archaischer Tierkampfbilder*, Würzburg, 1972, s.45; E. Langlotz, *Studien zur nordostgriechischen Kunst*, Mainz, 1975, s.83.

⁸ Cook, 1981, Lev.40-41,44.G.1; Lev.38.G.2; Lev.57-59.G.15.

⁹ Alınlıklardaki simaların iki farklı konuya ayrıldığı 540-530 civarına tarihli Satricum'daki Mater Matuta Tapınağı'nın alınlık simaları için bk. N.A. Winter, *Symbols of Wealth and Power: Architectural Terracotta Decoration in Etruria and Central Italy, 640-510 B.C.*, Michigan, 2009, s.398-400, Roof 6-1. 530 civarına tarihli Velletri, Delle Stimmate'deki bir Etrüsk Tapınağı'nın alınlık simaları için bk. age. 320-323, Roof 5-7; 520 civarına tarihli Latium-Caprifico tapınak simaları için bk. age. 323-326, Roof 5-8. 530 civarına tarihli bir alınlık süslemesi için bk. age. 400-402, Roof 6-2.

Başucu Kısmı, Ana Sahne: Lahitin ana sahnesinde ikili atların çektiği arabacılar ve ortada atları zapt eden okçu figürü yer alır. Arabacıların üzerinde onlara yönelmiş, ellerinde çelenkler tutan küçük kanatlı figürler görülmektedir. Simetrik merkezi sahnede ise hemen tüm figürler aynı pozdadır. Ressamın at çizimi bu sahnede daha net bir şekilde karşımıza çıkar. **(Res.11)** Tüm detaylar, ek beyaz ve koyu kırmızı renklerle zengin bir şekilde işlenmiştir. Ayakucu ve dar frizdeki acemi çizim ve proporsiyonlardaki hatalar ana sahneye yansımamıştır. Kısa yüzlü atların kısa boyunları, geniş göğüsleri ve kıvrımlı gövde hatları son derece başarılıdır. Geniş ve yuvarlak sağrılar, kalın ve kaslı bacaklar ve geniş göğüs bu atlara anıtsal bir görünüm kazandırır. İleriye bakan atların yeşelleri tel tel belirtilmiştir. Başları öne eğik olan atlarda ise kalın ve alna doğru kalkık kâküller görülmektedir. İçteki tüyler ek beyaz boya ile ifade edilmiştir. Kalın ve masif boyalı kuyruklar uca doğru sivrilir ve çatallaşır. İçleri balık kılçığına benzer bir şekilde bezenmiştir. Açık ağızlı atların boyun altındaki kıvrımları, gövde, bacak ve sağrıdaki kas ve kemikler en ince ayrıntısına kadar işlenmiştir. Atların genel vücut yapısı, 530-510 yılları arasına tarihli heykel ve kabartma eserler¹⁰ ve vazo resimlerindeki¹¹ tasvirlerle benzerlik gösterir. Burada Siphnos Hazine Binası'ndaki at figürleri hem genel vücut oranları hem de kas, kemik ve diğer kıvrımların belirtilmesi bakımından en yakın örnekler arasındadır¹² **(Res.10)**. Yine sağrılar üzerindeki anatomik detayların belirtilmesi, süslemeler ve koşan atların gövde oranları, Larisa kabartmalarındaki 530-520 civarına tarihli 3.Grup atları ile yakındır¹³. Gövde özelliklerinin yanında kâkül biçimleri bakımından yine 6. yüzyılın son çeyreğine tarihli bazı eserlerdeki at figürleri ile benzerdir¹⁴. Klazomenai

¹⁰ 530-520 arasına tarihli Tarquinia'dan ele geçmiş at figürü için bk. O. F. Brendel-F. R. Serra Ridgway, *Etruscan Art*, Yale University Press, 1995, s.180, Fig.117.

¹¹ 525/20 civarına tarihli Andokides Ressamı'nın amphorasındaki at figürü için bk. J.C. Hoppin, *A Handbook of Attic Red-Figured Vases, Signed by or Attributed to the Various Masters of the Sixth and Fifth Centuries B.C. Vol. I.*, Washington D.C., 1973, s.38-39.4 (ARV² 4.13). 520-510 arasına tarihli Lysippides Ressamı'na ait amphora üzerindeki atlar için bk. H.A.Shapiro, "Hippokrates Son of Anaxileos", *Hesperia* 49 (1980), s.289, Lev.75.a,b, Lev.76.a (ABV 321:9).

¹² P. De La Coste-Messelière, *Au Musée de Delphes: recherches sur quelques monuments archaïques et leur décor sculpté*, Paris, 1936, Lev..35,b:fig.16, Lev.47; L. V. Watrous, "The Sculptural Program of the Siphnian Treasury at Delphi", *AJA* 86 (1982), s.159-172. Lev.21.17-18; J.Boardman, *Yunan Heykeli, Arkaik Dönem* İstanbul, 2001, fig.212.3, fig.212.4.

¹³ Åkerström, Å., *Die architektonischen Terrakotten Kleinasiens*, Lund, 1966, s.55, 61, Lev.23.1-2; Lev.25.2,4.

¹⁴ 6. yüzyılın son çeyreğine tarihli Thasos kabartmasındaki at figürü için bk. G.M.A.Richter, *Archaic Greek Art Against Its Historical Background*, New York, 1949, s.191, Fig. 252. 530-520 civarına tarihli Vix Krateri'ndeki bazı atlarda görülür: bk. M. Gjødese, "Greek

lahitleri arasında ise Hanover Ressamı'na atfedilen C.4¹⁵ (Res.8), C.8¹⁶ lahitleri, Dennis Ressamı'na atfedilen D.5 ve D.6 lahitleri¹⁷, Albertinum Grubu öncülleri olarak gruplanan E.4, E.7 (Res.9), E.8 lahitlerindeki atlar en yakın bezeler arasında¹⁸. Özellikle kâküllerin işlenişi ile içteki kıvrım ve kas ayrıntılarındaki çizgiler bakımından E.8 lahdi atları ile yakınlık kurulur. Atların koşum takımları ve süslemeleri de Albertinum Grubu atlarıyla benzeşir. Bu detaylar Anadolu ve Yakın Doğu özelliklerini yansıtır¹⁹. Atların boyunlarının gerisinde, iki at arasındaki boyunduruğun üzerinde durduğu varsayılan yılan protomları bulunur²⁰. Özellikle İonia'da ve İonia etkili tasvirlerde griphon ve yılan protomları sık görülür²¹. Bigaların çektiği arabalar, hemen tüm Klazomenai lahitlerindeki arabalar gibi Batı Anadolu

Bronzes: A Review Article”, *AJA* 67 (1963), s.333-351; R. Joffroy, *Le Trésor de Vix (Côte-d'Or)*, Paris, 1954, s.21 vd. Lev.76, Fig.40; Lev.9,11-12; R. Förtsch, *Kunstverwendung und Kunstlegitimation im archaischen und frühklassischen Sparta*, Mainz, 2001, s.102-103, Abb.38.

¹⁵ Cook 1981, Lev.14-15.C.4.

¹⁶ B.Müderrişoğlu, *Hanover Ressamı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.28-37, Lev.13.

¹⁷ F.Yılmaz, *Dennis Ressamı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2000, D.5 Lahiti: 14-30, Lev.11, D.6 Lahdi: 30-32, Lev. 12.

¹⁸ Cook 1981, Lev.20.2, Lev.21.5, Lev.22:E.4; Lev.26:E.7; Lev.23:E.8.

¹⁹ Assur örnekleri için bk. J.K. Anderson, *Ancient Greek Horsemanship*, Berkeley ve Los Angeles, 1961, Lev.4.b. Klazomenai siyah figürüne ait parçalar için bk. E.Walter-Karydi, *Samische Gefässe des 6. Jahrhunderts v. Chr.: Landschaftsstile ostgriechischer Gefässe*, Samos Bd. 6.1, Bonn, 1973, s.83, Lev. 119.976a-b; CVA BM VIII 27, Lev.13.2. Bir Lesbos sikkesindeki at süslemeleri için bk. Langlotz 1975, Lev.2.7. Larisa mimari terrakotalarındaki örnekler için bk. Åkerström 1966, 45-66, Lev.25.2, Lev.27. Kyzikos kabartması için bk. E. Akurgal, *Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander*, Berlin, 1961, s.238.207, 239.208; Richter 1949, Fig.184.

²⁰ J.H.Crouwel, *Chariots and other Wheeled Vehicles in Iron Age Greece*, Amsterdam, 1992, s.71-72; Cook 1981, 126.

²¹ Klazomenai siyah figür seramiğindeki atların protomları için bk. Samos VI.1, 83, no.976a-b; CVA BM VIII 27, Lev.13.1. Klazomenai kabartmalı seramiklerindeki protomlar için bk. H. Cevizoğlu, *Reliefkeramik archaischer Zeit aus Klazomenai* (ZAKS 18), Langenweissbach, 2010, s. 20-24, Lev.25, 40. Euromos mimari terrakotalarındaki yılan protomu için bk. S.Ateşlier, “Euromos Arkaik Mimari Terrakotaları Üzerine İlk Gözlemler”, *ADerg* 8 (2006/2), s.67, 75. 11; Larisa mimari terrakotalarındaki protomlar için bk. Langlotz 1975, Lev.19.2-3, 6-7; Kyzikos kabartmasındaki protom için bk. Akurgal 1961, 238.207, 239.208; Richter 1949, Fig. 184. İasos kabartması için bk. C. Laviosa, “Les Fouilles De Iasos”, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* (Ankara-Izmir 23-30/ 9/ 1973), Ankara, 1978, s.1097, Lev. 348, Fig. 7-8. Sardes örneği için bk. Åkerström 1966, 70, Şek. 39.1. Lampsakos kaplaması için bk. Langlotz 1975, 88-89, Lev. 19.4. Thasos'tan bir örnek için bk. E. Simantoni-Bournia, *Les céramique greque à reliefs : Ateliers insulaires du 7e au 6e siècle avant J.-C.*, Cenova, 2004, s.120, Lev. 72, No. 173. Phokaia mimari terrakotalarındaki at protomları için bk. Åkerström 1966, 200, Şek.65.1-2; E. Akurgal, “The Early Period and the Golden Age of İonia”, *AJA* 66 (1962), s.369-379, fig.24.

tipindedir²². Yüksek ön duvarları, içi iri noktalı halka biçimindeki tutamağı, sekiz ispitli iri tekerlekleri bulunan arabalar, Klazomenai lahitlerinde görmeye alışkın olduğumuz tarzdadır. Ancak ön duvarın ucunda yer alan küçük aslan aplikleri lahitler için üniktir. Bu detay, Etrüsk tasvirlerindeki kabartma bezekli arabaları²³, Larisa terrakotaları arasında yer alan bir arabadaki panter başını²⁴, Kyzikos kabartmasındaki araba kasası üzerindeki aslan kabartmasını²⁵ (**Res.7**), bir Caere hydriasında yer alan arabadaki applike rozet motifini²⁶ ve bir Kampana Grubu hydriasında ekleme hayvan sıralarının çepçevre sardığı kalkanı hatırlatmaktadır²⁷. Lahitteki araba tekerleklerinin ispit sayısı ve oymalı biçimi diğer Klazomenai lahitlerinde, Batı Anadolu tipi bazı araba tasvirlerinde ve Yakın Doğu ile Anadolu araba tiplerinde karşımıza çıkar²⁸. Burada dikkat çekici bir nokta, sol taraftaki

²² Crouwel 1992, 69. Bu tip ayrıca yaygın biçimde İonik tip olarak da adlandırılmaktadır, bk. H. Nachod, *Der Rennwagen bei den Italikern und ihren Nachbarn*, Leipzig, 1909, s.4-5, 37-43. Klazomenai lahitlerindeki araba tipleri ve özellikleri için bk. Cook 1981, 126-128.

²³ R.Hampe — E.Simon, *Griechische Sagen in der frühen etruskischen Kunst*, Mainz, 1964, s.22-25. Colle del Capitano çember mezarından ele geçen ve 550 civarına tarihli bronz araba için bk. M.Sprengerand — G.Bartoloni, *The Etruscans: Their History, Art and Architecture*, New York, 1977, s.105-107.

²⁴ Å, Åkerström — J. Boehlau — L. Kjellberg — C. Schefold, *Larisa am Hermos: die Ergebnisse der Ausgrabungen, 1902-1934*, Stockholm, 1940, s.87, Abb.26; Cook 1981, 128.

²⁵ Akurgal 1961, 238.207, 239.208; Richter 1949, Fig. 184; Cook 1981, 128.

²⁶ J.M.Hemelrijk, *Caeretan Hydriae*, Mainz, 1984, Lev.46-47.8.

²⁷ Ricci hydriasi olarak tanınan ve 530-520 civarına tarihlenen vazo üzerindeki kalkan tasviri için bk. Hampe — Simon 1964, Lev.27; A. Tempesta, *Le raffigurazioni mitologiche sulla ceramica greco-orientale arcaica*, Roma, 1998., s.164, Lev.14.2; R. Bonaudo, *La culla di Hermes: iconografia e immaginario delle hydriai ceretane*, Roma, 2004, s.233, Fig.144.

²⁸ Crouwel 1992, s.70. Klazomenai kabartmalı seramiği üzerindeki tekerlekler için bk. Cevizoğlu 2010, s. 20-24, Lev.25, 40; Langlotz 1975, Lev. 19, No. 1. Larisa mimari terrakotalarındaki benzer tekerlek örnekleri için bk. Åkerström 1966, Grup 3 arabaları Lev. 25.1-2. Assur kraliyet arabalarındaki çok sayıdaki ispitli arabalar için bk. Y. Majidzadeh, "The Arjan Bowl", *Iran* 30 (1992), s.139, Fig. 4a-b. Shalmeneser III bronz kapısındaki rölyefler için bk. Anderson 1961, Lev.3a. Akhaemenid araba tekerlekleri ve çoklu ispitler için bk. J.Boardman, *Persia and the West: An Archaeological Investigation of Genesis of Achaemenid Art*, Londra, 2000, s.161, no.5,10. Çeçetepe'den ekphora sahnesindeki araba tekerlekleri için bk. Jürgen Borchhardt, "Das Heroon von Limyra. Grabmal des lykischen Königs Perikles", *AA* 1970, 377, Şek.30. Amathus lahdi için bk. age. 375, Şek. 28. Daskyleion'da ele geçmiş Pers harmamaksalarının tekerlekleri de sekiz ispitlidir bk J.M.Dentzer, "Reliefs au banquet dans l'Asie Mineure du Ve siècle av. J.C.", *RA* 2 (1969), s.201, No.2; P. Bernard, "Les bas-reliefs gréco-perses de Dascylion à la lumière de nouvelles découvertes", *RA* 2 (1969), s.8, Fig.2. Etrüsk eserlerindeki çok sayıdaki ispitler için bk. Anderson 1961, Lev.3, No. 29, 67. Caere hydrialarındaki dörtten fazla ve oymalı ispitler için bk. Hemelrijk 1984, Lev.46-47, No.8. Ksanthos G Heroonu güney frizinde yer alan araba tekerlekleri için bk. Borchhardt 1970, s.376, Şek. 29. Kızılbil duvar resimlerindeki örnekler için bk. M.J.Mellink, *Kızılbil: An Archaic Painted Tomb Chamber in Northern Lycia*, Philadelphia, 1998, Lev.VIb-W3.

ispitlerin masif boyalı araba kasası içerisinde rezerve bırakılmış olmasıdır. İçte detaylandırma olmamasına rağmen buradaki teknik, kırmızı figür etkisi olarak değerlendirilebilir. Çıplak ve sakallı arabacılarından biri, atkuyruğu biçiminde toplanmış saçları ile gösterilmiştir (**Res.6**). Bu saç stili, özellikle belirli bir döneme ait lahitlerde sevilerek kullanılmıştır²⁹. Atların gövde boşlukları üzerinde ellerinde çelenkler taşıyan küçük kanatlı figürler (**Res.12-13**), Albertinum Grubu'ndan G.1 lahitinde de izlenir³⁰. Ayrıca Batı Anadolu seramiklerinde³¹, Caere hydrialarında³² (**Res.14**), Kızılbel mezar anıtının duvar resimlerinde³³ ve diğer küçük buluntularda³⁴ da benzer figürler bulunur. Kanatlı figürlerden soldaki iki, sağdaki ise dört kanatlıdır; ayrıca söz konusu figürün ayakları da kanatlıdır. İki atın ortasındaki küçük okçu figürü, Albertinum Grubu'ndaki lahitlerde çoğunlukla hoplitler tarafından saldırıya uğrarken gösterilmiştir³⁵. Ancak burada farklı bir şekilde atları zapt etmektedir. Figür sivri başlığı, dizlerinin üzerine kadar inen ve önde birleşen iki parçalı tuniği, bacaklara yapışık pantolonu ile tasvir edilmiştir³⁶. Beline asılmış sadağın üzeri nokta sıraları ile yayı ise meander dizisi ile süslenmiştir. Kesin olarak anlaşılmasına rağmen ayaklarında

²⁹ Cook 1981, Lev.15.C.4; Müderrisoğlu 2001, Lev. 13.C.8; Cook 1981, Lev.20.1, 21.1: E.3; Lev.24-Lev.25.2:E.6, Lev.23:E.8, Lev.40-41-45-46:G.1, Lev.38.1:G.2, Lev.47.2-3:G.6, Lev.48.1-2:G.7.

³⁰ Lahitlerdeki kanatlı figürlerin anlamı için bk. Cook 1981, 121-123. Bu figürlerin G.1 lahitindeki anlamına yönelik diğer yorumlar için bk. A. S. Murray, *Terracotta Sarcophagi Greek and Etruscan in the British Museum*, Londra, 1898, s.7; J. Boardman, *Archaic Greek Gems: Schools and Artists in the 6th and Early 5th Centuries B.C.*, Londra, 1968, s.72; Hölscher 1972, s.44-45, 48-50, 52; E. Kirschner, "Zum Bildprogramm klazomenischer Sarkophage", *Jdl* 102 (1987), s.141-146.

³¹ Fikellura vazosu üzerindeki benzer figür için bk. Samos VI.1, Lev.40, no.335. Berezan'dan ele geçmiş hayvan başlı kanatlı figürün kanat stilizasyonu için bk. age. Lev.87, no.639. Klazomenai örneklerine oldukça yakın Batı Anadolu ürünü bir situladaki kanatlı figür için bk. R.M. Cook — P. Dupont, *East Greek Pottery*, Londra, 1998, s.117, Fig.15.1b; CVA BM.VIII, Lev.596.4, 598.5; Cook 1981, 122-123.

³² Hemelrijk 1984, Lev.61.13, Lev.62.13c.

³³ M.J.Mellink, "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı-Lycia", *AJA* 78 (1973), Lev.43; Mellink 1998, Lev.10.

³⁴ Yüzük taşı üzerindeki kanatlı bir figür için bk. J.Boardman, *Intaglios and Ring: Greek, Etruscan and Eastern, from a Private Collection*, Londra, 1975, no.15. Bir sikke üzerindeki yakın tasvir için bk. Langlotz 1975, Lev.42. 5.

³⁵ Cook 1981, 119-120, Lev.43:G.1, Lev.58:G.15; Lev.59:G.16, Lev.61:G.27, Lev.64:G.28.

³⁶ Okçu figürlerinin giysi ve silahları ile ilgili tanımlamalar ve kökenleri hakkındaki tartışmalar için bk. M.F.Vos, *Skythian Archers in Archaic Attic Vase-Painting*, Groningen, 1963, s.40-45; Cook 1981, 119-120; A.S.Shahbazi, "Iranian Costumes in the Median and Achaemenid Periods", *Iranica*, Vol. V. Fasc.7 (1991), Pl. LII; G.Kossack, "Berittene Schwertkrieger auf Schlachtensarkophagen aus Klazomenai", U. Finkbeiner, R. Dittmann ve H. Hauptmann (eds.) *Beiträge zur Kulturgeschichte Vorderasiens: Festschrift für Rainer Michael Boehmer*, Mainz, 1995, s.309-311; M.Miller, "Foreigners at the Greek Symposium?", William J. Slater (ed.), *Dining in a Classical Context*, Michigan, 1991, s.62.

olasılıkla ucu kıvrık botlar bulunur. Figürün genel vücut oranları, ilk kuşak kırmızı figür ressamı³⁷ ve Siphnos Hazine Binası'ndaki insan figürleri ile benzerlik gösterir³⁸. Okçunun pozu ve sahne, diğer lahitlerde de geç tarihlere kadar sıklıkla tercih edilmiştir³⁹. Başucu sahnesinin altında astragal sırası, 530/525 ve sonrasına tarihli Albertinum Grubu öncülleri ve çağdaşı diğer lahitlerde pervaz motifleri olarak sevilerek kullanılmıştır⁴⁰.

İç Köşe Çıkıntıları: Lahitin iç köşe çıkıntılarında, ikili hayvan mücadeleleri konu edilmiştir. Sol kenarda domuz ve aslan, sağ kenarda aslana benzer bir yeleye sahip panter ve yine domuz figürleri yer alır. Aslan figürü, Albertinum Grubu öncülleri arasında yer alan bir lahitin aynı yerdeki aslan figürü ile benzerlik içerisindedir⁴¹. Çağdaşlarına göre beceriksiz bir çizim anlayışı içerisinde iri başlı, kalın boyunlu, kıvrımları belirsiz kalın gövdeli, düz sağrı hatlarına sahip aslan figürü, karşısındaki otçulu tehdit eder pozdadır. Başları öne eğik domuz figürlerinin iç detayları, E.8 lahitindeki aynı figürle yakınlık içerisindedir ve genel oranları, sırt tüyü stilizasyonu, Albertinum Grubu öncülü ile farklı eserler üzerindeki domuz figürleri ile yakındır⁴². Panter figürünün cepheden işlenen başı, Siphnos Hazine

³⁷ Andokides Ressamı'nın figürleri için bk. Berlin, Staatliche Museen 2159 (ARV² 3.1); NewYork, Metropolitan Museum 63.11.6; J.Boardman, *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları*, İstanbul, 2003, fig.6 (ARV² 3.4); Boardman 2003, fig.7 (ARV 3.4); fig.9 (ARV² 3.5). Psiaks'ın kylikisindeki benzer figür oranları için bk. Boardman 2003, fig.15 (ARV 7.7); Glouchow Ressamı'nın bir oinokhoesindeki figür için bk. Boardman 2003, fig.21 (ARV² 10.3).

³⁸ De La Coste-Messelière 1936, 426-428, Lev.48-49.

³⁹ Albertinum Grubu öncülleri arasında yer alan 63-2 lahitinde atları zapt eden okçu figürü için bk. E. Erginer — U. Çetinkaya, "A Study on the Sarcophagi from Klazomenai Discovered In 2009", *Keramos Ceramics: A Cultural Approach, May 9-13, 2011*. (Henüz Yayınlanmamış Poster Sunumu). Dennis Ressamı'na atfedilen D.2, D.3, D.5-6 lahitlerindeki kompozisyonlar 2724 lahitiyle ile benzerlik gösterir: bk. Cook 1981, Lev.16:D.2, Lev.18:D.3; Yılmaz 2000, Lev.11:D.5, Lev 16:D.6. Albertinum Grubu öncülleri ve Albertinum Grubu lahitler üzerinde bk. Cook 1981, Lev.23:E.8, Lev.47:G.6, Lev.74:G.32, Lev.75:G.33, Lev.79:G.37.

⁴⁰ Cook 1981, Lev.14-15:C.4; Müderrisoğlu 2001, Lev.13:C.8; Cook 1981, Lev.48:G.7, Lev.52:G.11, Lev.54:G.13, Lev.75:G.33, Lev.79:G.38; Erginer — Çetinkaya 2011, 63-2.

⁴¹ Erginer — Çetinkaya 2011, 63-2.

⁴² Cook 1981, Lev.23:E.8; Åkerström 1966, 207, Şek. 66. Knidos ve Rhodos arasında bulunduğu bilinen 510 civarına tarihli bir steldeki domuz figürü için bk. K.F. Johansen, *The Attic Grave-Reliefs of the Classical Period: An Essay in Interpretation*, Kopenhag, 1951, s.76, Fig.33. Aynı tarihlere ait olup Atina Themistokles Duvarı'nda bulunan kouros kaidesi üzerindeki domuz figürü için bk. Boardman 2001, s.188 fig.243. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihli bir gemma üzerindeki benzer domuz figürü için bk. E.Brandt, *Antike Gemmen In Deutschen Sammlungen, Band I, Staatliche Münzsammlung München. Griechische Gemmen von minoischer Zeit bis zum späten Hellenismus*, Münih, 1968, Lev.21.184 ve ayrıca geç 6. yüzyıla tarihli figür için bk. age. 45, Lev.21.185. 500 civarına tarihli bir sikke üzerindeki benzer memeli domuz figürü için bk. G.M.A. Richter, *The Metropolitan Museum Art:*

Binası'nın kuzey frizindeki aslan figürünün pozunu hatırlatır⁴³. Daha erken tarihlere ait lahitlerde bu poz karşımıza çıkmaz⁴⁴.

Üst Paneller: Üst panellerde, yüzleri içe dönük dört kanatlı kadın figürü yer alır (**Res.15**). Klazomenai lahitlerinde özellikle siyah figürlü sahnelerde, kanatlı kadın tasvirleri sık tasvir edilmiştir. Adım atarken gösterilmiş olan figürlerden sağ panelde yer alanı bir elinde çelenk tutar. Kanatlı kadınların, İonia ürünleri ve İonia etkili buluntularla olan benzerliği açıktır⁴⁵. Bu yakınlık, lahitteki diğer insan ve sphinks figürlerinde olduğu gibi yüz özellikleri ve vücut oranlarında kendini gösterir⁴⁶. Figürlerin zikzaklar halinde belirtilmiş kumaş kıvrımları, 6. yüzyılın son çeyreğine

Animals in Greek Sculpture, Londra, 1930, s.67, Lev.36, Fig.112.

⁴³ R. Lullies, *Griechische Plastik von den Anfängen bis zum Ausgang des Hellenismus*, Münih, 1956, s.46-47.52. Delphoi'deki 520-510 tarihleri arasına ait Apollon Tapınağı ahnlıklarında yer alan benzer poz için bk. Boardman 2001, fig.203.2. Atina Akropolis Müzesi'nde korunan ve geç 6. yüzyıla tarihli bir ahnlık ve bir mühür üzerinde yer alan atak halindeki aslanların benzer pozunu için bk. G.M.A. Richter, "An Archaic Greek Animal Group", *The Metropolitan Museum Art Bulletin, New Series*, Vol. 4.3 (1945), s.93-96.

⁴⁴ Albertinum Grubu lahitleri arasında yer alan G.9 ve G.35 lahitlerindeki panter figürlerinde de benzer baş çizimleri görülmektedir. Ancak söz konusu iki lahitin de 2724 lahitinden daha geç ya da çağdaş oldukları düşünülmektedir: bk. Cook 1981, Lev.50:G.9, Lev.82:G.35.

⁴⁵ Özellikle sol panelde yer alan kanatlı kadının bacak hareketi ve elbisesinin alt kısmında yer alan ek beyaz boyalı ayrıntılar, Histria'dan ele geçmiş Fikellura stilineki bir parçadaki kanatlı kadın figüründe bulunabilir: bk. Samos VI.1, Lev.87.628. Siphnos Hazine Binası'nın batı frizinde yer alan kanatlı Athena benzerdir: bk. de la Coste-Messelière 1936, 402-408, Lev.43. Caere hydrialarında yer alan benzer yapıdaki kanatlı kadın figürü için bk. Hemelrijk 1984, Lev.2 no.3-4, Lev.31 no.3. Kıbrıs'tan Yakın Doğu etkili bir skarabeus üzerindeki kanatlı kadın figürünün stili benzerlik gösterir: bk. Boardman 1968, 31, Lev.III.40. Ayrıca bk. Cook 1981, 122.

⁴⁶ Caere hydriaları ve diğer İonia etkili Etrüsk eserlerindeki benzer tipler için bk. Hemelrijk 1984, 530-520 arasına tarihli hydria Lev.27-28 no.2, 515 civarına tarihli hydria Lev.42 no.6, 500 civarına tarihli hydria Lev.46 no.8, 520 civarına tarihli hydria Lev.57 no.12 ve Lev.61 no.13, 515 civarına tarihli hydria Lev.73-74 no.17 ve Lev. 78 no.18 ve Lev.94 no.25 ve Lev.111 no.31; Bonaudo 2004, 47, 149, Fig.14, 85. 520 civarına tarihli Chiusi kabartmalarından benzer bir kadın başı için bk. Jannot 1984, 71. no.610. Fikellura seramiğinden benzer tipler için bk. Samos VI.1, Lev.87. 600, 550'den sonraya tarihlenen örnek için ayrıca bk. R.M.Cook, "Fikellura Pottery", *BSA* 34 (1933/34), s.12, Fig.6. Samos Heraionu'ndan 6. yüzyıl ortalarına tarihli bronz bir kore başı için bk. F.Croissant, *Les protomés féminines archaïques: recherches sur les représentations du visage dans la plastique grecque de 550 a 480 av. J.-C.*, Atina, 1983, Pl.38; Carol C. Mattusch, *Greek Bronze Statuary: From the Beginnings through the Fifth Century B.C.*, Londra, 1988, s.52.4.1. 530 civarına tarihli benzer tipteki bronz bir heykel için bk. age. 52-53.4.2. Siphnos Hazine Binası kuzey frizindeki Artemis başı lahitin figürleriyle benzerdir: bk. Croissant 1983, Lev.46; 525 civarına tarihli Gordion'daki "Boyalı Ev'e ait duvar resimlerindeki kadın figürlerinin profilleri uzak değildir: bk. M.J.Mellink, "Archaic Wall Paintings from Gordion", Keith DeVries (ed.) *From Athens to Gordion: The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S.Young*, 1980, s.93, Fig.5-6.

işaret etmektedir⁴⁷. Sphinkslerde ve kanatlı kadın figürlerinde bazı yerlerde özensizce işlenmiş olsa da kapaklı küpeler bulunmaktadır. Bu tip küpeler, lahitlerde Batı Anadolu ve bağlantılı tasvirlerde sıklıkla karşımıza çıkar⁴⁸ (**Res.18-19**). 2724 lahitindeki kanatlı kadınlar ayrıca, Albertinum Grubu'ndan E.8 (**Res.16**), G.28 ve G.41 lahitlerinin figürleri ile yakınlık gösterir⁴⁹. Üst panellerin alt şeridinde yer alan figürlü bezeme alanı, daha çok Albertinum Grubu lahitlerinde izlenir. Bu dar alanda, karşılıklı yerleştirilmiş sphinks figürü resmedilmiştir (**Res.17**). Diğer hayvan figürlerinde olduğu gibi uzun bacaklı, düz sağrılı figürlerin yüz ve saç özellikleri İonia kadın tipleri ile benzerdir. Kısa kanatların tüy stilizasyonu, Albertinum Grubu lahitlerindeki siyah figürlü örneklerini tekrar eder.

⁴⁷ Psiaks'ın bezediği, 525-520 civarına tarihli bir amphora üzerindeki pileler ve kırlangıç kuyruğu katları için bk. MS 5399, Paralipomena: J.D.Beazley, *Paralipomena: Additions to Attic Black-Figure Vase-Painters and to Attic Red-Figure Vase Painters*, Oxford, 1971, 128 (ARV² 7:3). Euthymides'in 510 civarına tarihli amphoralarındaki pileler için bk. Boardman 2003, s.29, fig.33-34 (ARV² 26:1 ve ARV² 27:4). Gorgos Ressamı'nın bir kyliksi üzerindeki elbise kıvrımları için bk. Boardman 2003, s. 35, fig.48 (ARV² 213, 242). Euphronios'un bezediği kyliks üzerindeki kırlangıç kuyrukları için bk. Hoppin 1973, s.157.8. Kanatlı figürün genel yapısı, kanat stilizasyonu ile himationlardaki kıvrımların yakın benzeri için bk. de la Coste-Messelière 1936, Lev.44.2; A.B.Cook, *Zeus: A Study in Ancient Religion, Volume III, Zeus God of the Dark Sky (Earthquakes, Clouds, Wind, Dew, Rain, Meteorites)*, Cambridge, 1940, s.808-809, Fig.617. Kırlangıç kuyruğundaki zikzaklar için ayrıca Siphnos Hazine Binası kuzey frizinde yer alan Athena figürü örneklendirilebilir, bk. Lullies 1956, no.51; G.M.A.Richter, *Korai. Archaic Greek Maidens, a Study of the Development of the Kore Type in Greek Sculpture*, Londra, 1968, s.62-64; De La Coste-Messelière 1936, Lev.43.

⁴⁸ J.M.Hemelrijk, "Some Ear Ornaments in Archaic Cypriot and East Greek Art", *BABesch* 38 (1963), s.34-37, Fig.22-25, 44. Ephesos'tan ele geçmiş fildişi kadın heykelciğindeki küpeler için bk. Akurgal 1961, 204-210, no:171-172. Fikellura seramiğinden bir örnek için bk. Samos VI.1, Taf.87.676; Cook 1933/34, 12, Fig.6. Caere hydrialarındaki aynı küpe tipi için bk. Hemelrijk 1984, Lev.141, no.6; Banaudo 2004, 47, Fig.15-15. Kıbrıs örnekleri hakkında bk. L. Burkhalter, "Three Pairs of Etruscan Disc Ear Ornaments", *Studia Varia from the J.Paul Getty Museum*, Vol. I (1993), s.8. Gordion duvar resimlerindeki örnekler için bk. Mellink 1980, 93, Fig.5-6. Polyksena lahitindeki aynı tip küpeler için bk. N.Sevinç, "A New Sarcophagus of Polyxena from the Salvage Excavations at Gümüşçay", *Studia Troica* 6 (1996), s.251-264. Fig.15; F.Çevirici, "Polyksena Lahdi'nin Stilistik Açından Değerlendirilmesi", *ADerg* X (2007), s.83, Çizim 2-Resim 2, 87, Resim 14-15, 20, 22, 88, Resim 26, 28, 8-Resim 34, 38. Klazomenai siyah figür seramiğindeki bir örnek için bk. B.Özer, "Clazomenian and Related Black-Figured Pottery from Klazomenai. Preliminary observations in: A. Moustaka — E. Skaratidou — M.C. Tzannes — Y. Ersoy (Hrsg.), Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony, Proceedings of the International Symposium Held at the Archaeological Museum of Abdera, 20. – 21. October 2001, Thessaloniki, 2004, s.43-76. Fig.3. Lampsakos sikkesi üzerindeki tanrıça başı betimindeki küpeler için bk. Langlotz 1975, Lev.6.2.

⁴⁹ Cook 1981, Lev.23:E8, Lev.64-65:G.28, Lev.81:G.41.

Uzun Yan Kenarlar: Çift saç örgüsü palmet motifi ile bezenmiş uzun yan kenarlar, oldukça özenlidir. Saç örgüsünün merkezinde yer alan tomurcuk motifleri bir yenilik olarak değerlendirilebilir. Tomurcuk motifi lahitler arasında da Dennis Ressamı'nın D.1 ve D.3 lahitlerinde; ancak daha yakın olarak E.3 lahitinde baş kısımlarında resmedilmiştir⁵⁰; ancak saç örgüsü içerisinde ilk defa 2724 lahitinde görülmüştür.

Alt Paneller: Alt panellerde biniciler yer alır. Ayakucu sahnesi ile uyumlu olan biniciler, dörtlü giden atlarını sürmektedirler. Atların gövde altına köpekler yerleştirilmiştir. İyi korunmamış olan her iki paneldeki biniciler, başucu kısmındaki dar banttaki ve ayakucu kısmındaki binicilerle stil birliği içerisinde. Pozlar ve detaylar birbirine yakındır.

Ayakucu Kısmı: Ayakucu kısmında at yarışı sahnesi konu edilmiştir (Res.3). Merkezi sahne anlayışına göre, simetrik bir kompozisyon uygulanmıştır. Merkezde üçayaklı kazan ödül olarak yerleştirilmiştir. Her iki taraftan ikişer atlı, köpekleri ile birlikte merkeze doğru atlarını sürmektedirler. En sol köşede, yarışa odaklanmış bir atsız figür yer almaktadır. Merkezde yer alan ödülün ayakları arasında bir sphinks figürü ve altında bitkisel bezeme bulunur. Lahitler arasında yaygın olmayan üçayaktaki sphinks figürü üst bölümdeki aynı figürlere göre daha özensizdir. Yine de genel yapısı itibarıyla bu sphinks de üst bölümdakilere benzerdir. Ayakucundaki stil başucuna göre daha az özenlidir. Figürlerde oran bozuklukları göze çarpar. Ek beyaz boya ile yapılan ayrıntılar zayıftır. Bu kısımdaki atların başları, ana sahnedekilere göre daha uzundur. Boyun ve göğüs kısımları uzun, bacaklar daha ince ve kısadır. Koyu kırmızı renkle belirtilmiş yelelerde, ek beyaz boya ile tüy detaylandırmaları yoktur. Ancak gerek alt paneldeki atlarda, gerekse de bu bölümde, başın üst kısmındaki kalkık kâkül stili, 525-500 arasına tarihlenen Klazomenai siyah figür seramikleri ile dönemin diğer kırmızı ve siyah figür vazoları arasında benzerlerini bulur⁵¹. Bir ellerinde dizgin diğer ellerinde kırbaç tutan binicilerin pozları ve keskin profilli kol çizimleri, Klazomenai siyah figüründeki örneklerle yakındır. Binicilerin altlarında yer alan eyer,

⁵⁰ Cook 1981, Lev.17:D.1, Lev.18:D.3, Lev.20-21:E.3.

⁵¹ B. Özer, *Klazomenai Siyah Figür Seramiği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2006, 124-126, Lev.37.311. Ayrıca, Euphronios'un 6. yüzyılın son onluğuna tarihli bir atın yele tasviri benzerdir: bk. Boardman 2003, s.33, fig.26 (ARV² 16,17). Phineus Ressamı'na atfedilen 520-510 civarından Khalkis boyunlu amphorasındaki benzer at için benzerdir: bk. M. Iozzo, *Ceramica "calcidese": Nuovi documenti e problemi riproposti*, Roma, 1994, s.69, Tav. LXXI. Antimenes Ressamı'na atfedilen bir amphoradaki benzer yele tasviri için bk. CVA München 8, s.71-73, Lev.413.1511. 6. yüzyılın sonuna tarihli, Sappho Ressamı'na atfedilen onoi üzerindeki at figürü için bk. C.H.E.Haspels, *Attic Black-Figured Lekythoi*, Paris, 1936, s.104-106, Lev.34.1a.

Albertinum Grubu lahitlerinden E.2, G.12 ve G.14' de de bulunur, Yakın Doğu ve Anadolu tasvirleri ile bu açıdan da benzerdir⁵². Dörtmala koşan köpek figürlerinin korunduğu kadarıyla hepsi dişidirler. Başucu kısmındaki köpeklere göre, daha ince ve kıvrımlı vücutlara sahiptirler⁵³.

Sonuç ve Değerlendirme

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen 2724 envanter numaralı lahit, stil özellikleri itibariyle Klazomenai lahit ressamlarından Dennis ve Hanover Ressamları'nın siyah figür tekniğinde bezenmiş lahitleri ve Albertinum Grubunun öncülleri ile yakınlık içerisindedir. İnsan figürlerinin yüz özellikleri, kanatlı kadınların stili İonia ve etkili eserlerle benzerlik gösterir. At yarışı tasvirlerindeki genel stil, atların koşum takımlarındaki detaylar, araba özellikleri, eyer kullanımı gibi detaylarda İonia, Yakın Doğu ve Anadolu etkileri fark edilir. Ayrıca çağdaşı Attika seramiklerinden tanıdığımız, döneminin getirdiği teknik ve uygulamaları yansıtır.

Yukarıda ayrıntılı olarak irdelendiği üzere lahitteki stilin benzer örnekleri 6. yüzyılın son çeyreğine aittir. Ne yazık ki son çeyrek içerisinde daha kesin bir tarih önermek için yeterli kanıtlar eksiktir. Ancak atların gövde yapısı ve anatomik detaylarında 530-510 arasındaki çok sayıda eserle olan yakınlıklar, okçu figürünün Albertinum Grubu öncüllerindeki ve ilk kuşak kırmızı figür ressamlarının insan figürleri ile benzerlikler, Dennis ve Hanover Ressamları'nın bezeme stilleri ile ortaklıklar gözlenmiştir. Bu özellikler, geç 6. yüzyılın sonlarına doğru üretime başlayan Albertinum Grubu lahitlerinin öncesine işaret eder. Bu veriler ışığında lahitin 530-520/10 arasında üretildiği önerilir.

⁵² Asurnasirpal döneminden (885-860) bir kabartmadaki bir örnek için bk. Anderson 1961, Lev.4a. Daskyleion'da ele geçmiş olan Pers mühürlerindeki örnekler için bk. D. Kaptan, "Some Remarks about the Hunting Scenes on the Seal Impressions of Daskyleion", *BCH Suppl.*29 (1996), s.91, Lev.26, Fig.3-4. 480 civarına tarihli Ksanthos kabartmalarından bir örnek için bk. Anderson 1961, Lev.13b. Erken tarihli bazı geison plakalarındaki atlarda da uçları saçaklı eyer görülmektedir: bk. S. Buzzi, *Die architektonischen Terrakotten aus Düver: der Archäologischen Sammlung der Universität Zürich*, Zürich, 1999, s.52-53, Şek.18.

⁵³ **İç Kısım Bezemeleri:** Solda: çapraz meander – yıldız, altta astragal. Sağda: çapraz meander-yıldız, başucuna doğru şevronlu çapraz, ayakucuna doğru şevronlu nokta rozet. Ayakucu: Kare meander, şevronlu nokta rozet. Başucu: Çapraz meander-yıldız, sol köşede lotus. **Dış kısım bezemeleri:** Ayak ve başucu bezemesiz. Uzun yan kenarlar: Çapraz meander- alternatif olarak yerleştirilmiş yıldız ve nokta rozet. Altında: her iki kymadan birinin boş olduğu İon kymationu, altında astragal, altında firnis bant.

KAYNAKÇA

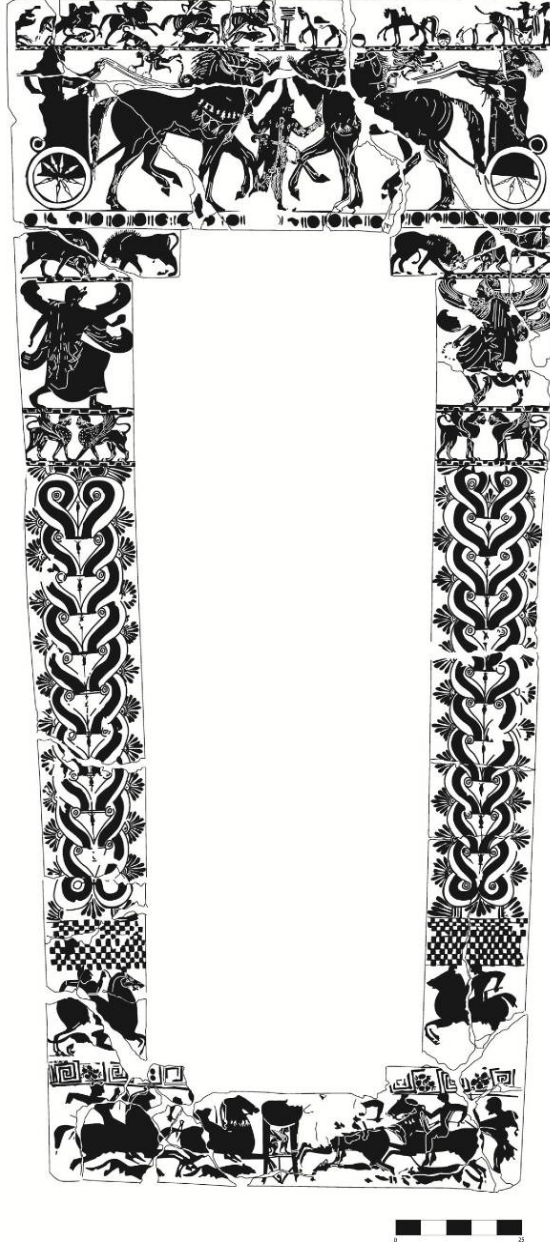
- ABV Beazley, J.D., *Attic Black-Figure Vase-Painters*, Oxford, 1956.
- ARV² Beazley, J.D., *Attic Red-Figure Vase-Painters* ², Oxford, 1963.
- Para *Paralipomena: Additions to Attic Black-Figure Vase-Painters and to Attic Red-Figure Vase Painters*, Oxford, 1971.
- Åkerström, Å. – J. Boehlau – L. Kjellberg – C. Schefold, *Larisa am Hermos: die Ergebnisse der Ausgrabungen, 1902-1934*, Stockholm, 1940.
- Åkerström, Å., *Die architektonischen Terrakotten Kleinasiens*, Lund, 1966.
- Akurgal, E., *Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander*, Berlin, 1961.
- Akurgal, E., “The Early Period and the Golden Age of Ionia”, *AJA* 66 (1962), s.369-379.
- Anderson, J.K., *Ancient Greek Horsemanship*, Berkeley ve Los Angeles, 1961.
- Ateşlier, S., “Euromos Arkaik Mimari Terrakotaları Üzerine İlk Gözlemler”, *ADerg* 8 (2006), s.59-72.
- Buzzi, S., *Die architektonischen Terrakotten aus Düver: der Archäologischen Sammlung der Universität Zürich*, Zürich, 1999.
- Bernard, P., “Les bas-reliefs gréco-perses de Dascylion à la lumière de nouvelles découvertes”, *RA* 2 (1969), s.17-28.
- Boardman, J., *Archaic Greek Gems: Schools and Artists in the 6th and Early 5th Centuries B.C.*, Londra, 1968.
- Boardman, J., *Intaglios and Ring: Greek, Etruscan and Eastern, from a Private Collection*, Londra, 1975.
- Boardman, J., *Persia and the West: An Archaeological Investigation of Genesis of Achaemenid Art*, Londra, 2000.
- Boardman, J., *Yunan Heykeli, Arkaik Dönem* İstanbul, 2001.
- Boardman, J., *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları*, İstanbul, 2003.
- Bonauo, R., *La culla di Hermes: iconografia e immaginario delle hydriai ceretane*, Roma, 2004.
- Borchhardt, J., “Das Heroon von Limyra. Grabmal des lykischen Königs Perikles”, *AA* 1970, s.353-390.
- Brandt, E., *Antike Gemmen In Deutschen Sammlungen, Band I, Staatliche Münzsammlung München. Griechische Gemmen von minoischer Zeit bis zum späten Hellenismus*, Münih, 1968.
- Brendel, O. – [F. R. Serra Ridgway](#), *Etruscan Art*, Yale University Press, 1995.
- Burkhalter, L., “Three Pairs of Etruscan Disc Ear Ornaments”, *Studia Varia from the J.Paul Getty Museum*, Vol. I (1993), s.5-12.
- Cavanaugh, M.B., *Eleusis and Athens: Documents in Finance, Religion, and Politics in the Fifth Century B.C.*, Atlanta, 1996.
- Cevizoğlu, H., *Reliefkeramik archaischer Zeit aus Klazomenai (ZAKS 18)*, Langenweissbach, 2010.
- Cook, A.B., *Zeus: A Study in Ancient Religion, Volume III, Zeus God of the Dark Sky (Earthquakes, Clouds, Wind, Dew, Rain, Meteorites)*, Cambridge, 1940.
- Cook, R.M., “Fikellura Pottery”, *BSA* 34 (1933/34), s.1-98.

- Cook, R.M., "Dogs in Battle", *Festschrift Andreas Rumpf. Zum 60. Geburtstag dargebracht von Freunden und Schülern. Köln. Im Dezember 1950*, Krefeld, 1952, s.38-42.
- Cook, R.M., *Clazomenian Sarcophagi*, Mainz, 1981.
- Cook, R.M.,– P.Dupont, *East Greek Pottery*, Londra, 1998.
- Cook, R.M., *CVA BM 8 (Great Britain 13)*, Londra, 1954.
- De La Coste-Messelière, P., *Au Musée de Delphes: recherches sur quelques monuments archaïques et leur décor sculpté*, Paris, 1936.
- Croissant, F., *Les protomés féminines archaïques: recherches sur les représentations du visage dans la plastique grecque de 550 a 480 av. J.-C.*, Atina,1983.
- Crouwel, J.H., *Chariots and other Wheeled Vehicles in Iron Age Greece*, Amsterdam, 1992.
- Çevirici, F., "Polyksena Lahdi'nin Stilistik Açıdan Değerlendirilmesi", *ADerg X* (2007), s.69-92.
- Dentzer, J.M., "Reliefs au banquet dans l'Asie Mineure du Ve siècle av. J.C.", *RA* 2 (1969), s.195-224.
- Erginer, E.–U. Çetinkaya, "A Study on the Sarcophagi from Klazomenai Discovered In 2009", *Keramos Ceramics: A Cultural Approach, May 9-13, 2011*. (Henüz Yayınlanmamış Poster Sunumu).
- Förtsch, R., *Kunstverwendung und Kunstlegitimation im archaischen und frühklassischen Sparta*, Mainz, 2001.
- Gjødese, M., "Greek Bronzes: A Review Article", *AJA* 67 (1963), s.333-351.
- Hampe, R. – E. Simon, *Griechische Sagen in der frühen etruskischen Kunst*, Mainz, 1964.
- Haspels, C.H.E., *Attic Black-Figured Lekythoi*, Paris, 1936.
- Hemelrijk, J.M., "Some Ear Ornaments in Archaic Cypriot and East Greek Art", *BABesch* 38 (1963), s.28-50.
- Hemelrijk, J.M., *Caeretan Hydriae*, Mainz, 1984.
- Hoppin, J.C., *A Handbook of Attic Red-Figured Vases, Signed by or Atributed to the Various Masters of the Sixth and Fifth Centuries B.C. Vol. I.*, Washington D.C., 1973.
- Hölscher, F., *Die Bedeutung archaischer Tierkampfbilder*, Würzburg, 1972.
- Hürmüzlü, B., "Die Früheste Gruppe Klazomenischer Sarkophage aus Klazomenai" *Jdl* 125 (2010), s. 89-153.
- Iozzo, M., *Ceramica "calcidese": Nuovi documenti e problemi riproposti*, Roma, 1994.
- Joffroy R., *Le Trésor de Vix (Côte-d'Or)*, Paris, 1954.
- Johansen, K.F., *The Attic Grave-Reliefs of the Classical Period: An Essay in Interpretation*, Kopenhag, 1951.
- Kaptan, D., "Some Remarks about the Hunting Scenes on the Seal Impressions of Daskyleion", *BCH Suppl.* 29 (1996), s.85-100.
- Kirschner, E., "Zum Bildprogramm klazomenischer Sarkophage", *Jdl* 102 (1987), s.119-161.
- Kolonia, R., *Delphi Archaeological Museum*, Atina, 2009.

- Kossack, G., “Berittene Schwertkrieger auf Schlachtensarkophagen aus Klazomenai”, U. Finkbeiner, R. Dittmann ve H. Hauptmann (eds.) *Beiträge zur Kulturgeschichte Vorderasiens: Festschrift für Rainer Michael Boehmer*, Mainz, 1995, s.307-322.
- Langlotz, E., *Studien zur nordostgriechischen Kunst*, Mainz, 1975.
- Laviosa, C., “Les fouilles de Iasos”, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* (Ankara-Izmir 23-30/9/1973), Ankara, 1978, s.1093-1099.
- Lullies, R., *Griechische Plastik von den Anfängen bis zum Ausgang des Hellenismus*, Münih, 1956.
- Majidzadeh, Y., “The Arjan Bowl”, *Iran* 30 (1992), s.131-144.
- Mattusch, Carol C., *Greek Bronze Statuary: From the Beginnings through the Fifth Century B.C.*, Londra, 1988.
- Mellink, M.J., “Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı-Lycia”, *AJA* 78 (1973), s.351-359
- Mellink, M.J., “Archaic Wall Paintings from Gordion”, Keith DeVries (ed.) *From Athens to Gordion: The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S.Young*, 1980, s.91-98
- Mellink, M.J., *Kızılbel: An Archaic Painted Tomb Chamber in Northern Lycia*, Philadelphia, 1998.
- Miller, M., “Foreigners at the Greek Symposium?”, William J. Slater (ed.), *Dining in a Classical Context*, Michigan, 1991, s.59-82.
- Murray, A. S., *Terracotta Sarcophagi Greek and Etruscan in the British Museum*, Londra, 1898.
- Nachod, H., *Der Rennwagen bei den Italikern und ihren Nachbarn*, Leipzig, 1909.
- Özer, B., Clazomenian and Related Black-Figured Pottery from Klazomenai. Preliminary observations in: A. Moustaka — E. Skaratidou — M.C. Tzannes — Y. Ersoy (Hrsg.), *Klazomenai, Teos and Abdera: Metropoleis and Colony*, Proceedings of the International Symposium Held at the Archaeological Museum of Abdera, 20. – 21. October 2001, Thessaloniki, 2004, s.43-76.
- Özer, B., *Klazomenai Siyah Figür Seramiği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2006.
- Pasinli, A., *İstanbul Archäologisches Museum*, İstanbul, 2009.
- Richter, Gisela M., *The Metropolitan Museum Art Animals in Greek Sculpture*, Londra, 1930.
- Richter, Gisela M., “An Archaic Greek Animal Group”, *The Metropolitan Museum Art Bulletin, New Series*, Vol. 4.3 (1945), s.93-96
- Richter, Gisela M., *Archaic Greek Art Against Its Historical Background*, New York, 1949.
- Richter, Gisela M., *Korai. Archaic Greek Maidens, a Study of the Development of the Kore Type in Greek Sculpture*, Londra, 1968.
- Sevinç, N., “A New Sarcophagus of Polyxena from the Salvage Excavations at Gümüşçay”, *Studia Troica* 6 (1996), s.251-264

- Shahbazi A.S., 1991, “Iranian Costumes in the Median and Achaemenid Periods”, *Iranica*, Vol. V. Fasc.7 (1991), s.722-737
- Shapiro, H.A., “Hippokrates Son of Anaxileos”, *Hesperia*, Vol.49 (1980), s.289-293.
- Simantoni-Bournia, E., *Les céramique greque à reliefs : Ateliers insulaires du 7e au 6e siècle avant J.-C.*, Cenova, 2004.
- Sprenger, M.–G.. Bartoloni, *The Etruscans: Their History, Art and Architecture*, New York, 1977.
- Tempesta, A., *Le raffigurazioni mitologiche sulla ceramica greco-orientale arcaica*, Roma, 1998.
- Vos, M.F., *Skythian Archers in Archaic Attic Vase-Painting*, Groningen, 1963.
- Walter-Karydi, E., *Samische Gefässe des 6. Jahrhunderts v. Chr.: Landschaftsstile ostgriechischer Gefässe, Samos Bd. 6.1*, Bonn, 1973.
- Watrous, L. V., “The Sculptural Program of the Siphnian Treasury at Delphi”, *AJA* 86 (1982), s.159-172.
- Winter, N. A., *Symbols of Wealth and Power: Architectural Terracotta Decoration in Etruria and Central Italy, 640-510 B.C.*, Michigan, 2009.
- Yılmaz, F., *Dennis Ressamı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2000.

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ 2724 NUMARALI KLAZOMENAI LAHİTİ

Resim 1: 2724 Lahitinin Çizimi

Resim 2: 2724 Lahiti

Resim 3: 2724 Lahiti

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ 2724 NUMARALI KLAZOMENAI LAHİTİ

Resim 4: 2724 Lahiti Başucu Kısmı Ana Sahne

Resim 5: E.7 Lahiti Ana Sahnesindeki Şahlanan At (Cook 1981, Lev.26)

Resim 6: 2724 Lahiti Başucu Kısmı Ana Sahne

Resim 7: Kyzikos Kabartması (Pasinli 2009, s. 11, no.6)

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ 2724 NUMARALI KLAZOMENAI LAHİTİ

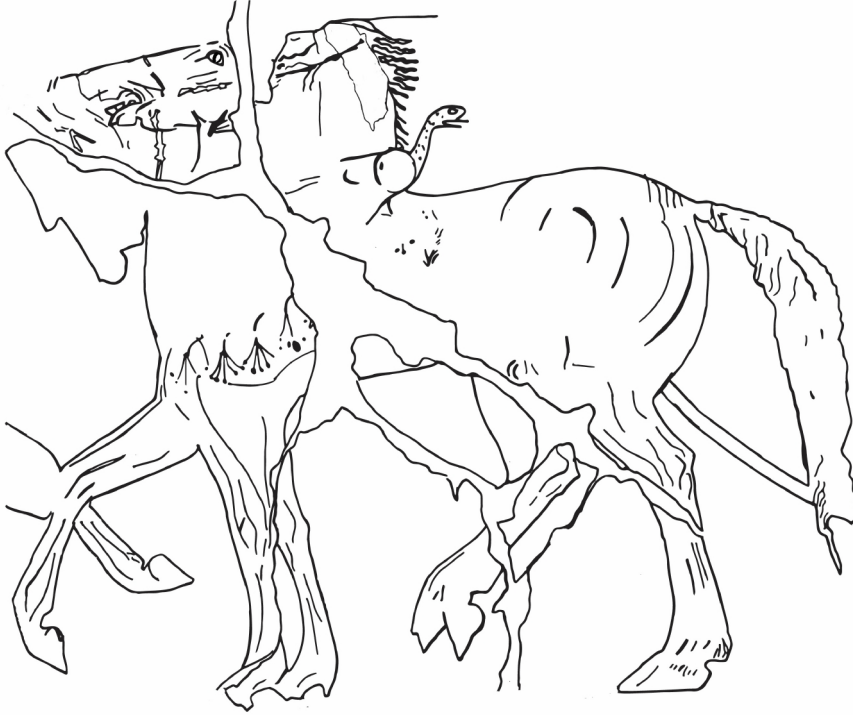
Resim 8: C.4 Lahiti Ana Sahnesi (Cook 1981, Lev.15)

Resim 9: E.7 Lahiti Ana Sahnesi (Cook 1981, Lev.26)

Resim 10: Siphnos Hazine Binası Güney Frizi (Kolonias 2009, s. 35, no.48)

Resim 11: 2724 Lahiti At Figürleri

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ 2724 NUMARALI KLAZOMENAI LAHİTİ

Resim 12: 2724 Lahiti Başucu Kısmı Ana Sahne Kanatlı Figür

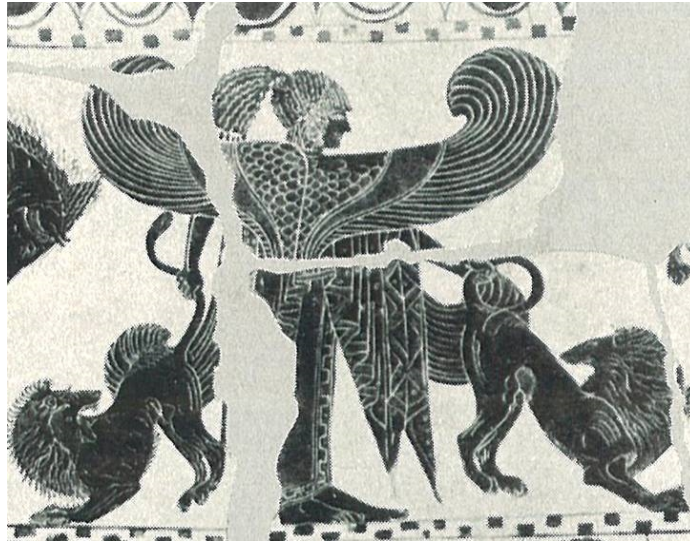
Resim 13: 2724 Lahiti Başucu Kısmı Ana Sahne Kanatlı Figür

Resim 14: Caere Hydriasi (Hemelrijk 1984, Lev.62c-A4)

Resim 15: 2724 Lahiti Kanatlı Kadın

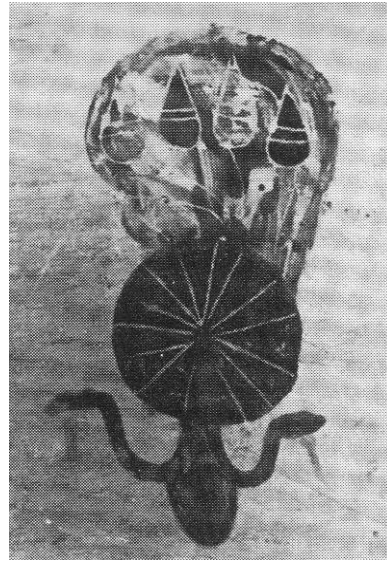

Resim 16: E.8 Lahiti Ana Sahnesi (Cook 1981, Lev.23)

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ 2724 NUMARALI KLAZOMENAI LAHİTİ

Resim 17: 2724 Lahdi Dar Bantlardaki Sphinks Figürleri

Resim 18-19: Caere Hydriasi (Bonaudo 2004, fig._14-15)